

*Гевко В. Р.
к.і.н., доцент кафедри філософії
та суспільних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА ЄС: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УСТРЕМЛІНЬ УКРАЇНИ

Постановка наукової проблеми та її значення. В останні десятиріччя дослідження процесу європейської інтеграції, зовнішньої політики ЄС набуло особливої активності та актуальності. Вагомим здобутком сучасної історіографії є праці вчених-європеїстів: Халаджі В.В., Яковенко Н. [1], Кіш Є.Б. [2], Герасимчук Т.Ф. [3], Малік В.М. [4], Тодоров І. Я. [5], Трещенков Е. Ю. [6], Корзун П.А. [7], Болгова І.В. [8], Стрелков А. [9] Федорцев В.А. [10] та ін. Незважаючи на значний інтерес українських і зарубіжних дослідників до історії європейської інтеграції та зовнішньої політики ЄС в контексті політики сусідства виникає необхідність подальшого дослідження складного і суперечливого процесу становлення і розвитку східного напрямку спільної зовнішньої політики ЄС та участі в ній України.

Актуальність дослідження зумовлена ще й тим, що існуючі на сучасному етапі праці, присвячені даній проблематиці, розкривають далеко не усі аспекти такої взаємодії. Це пояснюється незначною віддаленістю у часі, незавершеністю процесу, варіативністю відносин, що вимагає подальшого ґрунтовного, цілісного і об'єктивного дослідження. У центрі нашого дослідження буде політика Східного партнерства ЄС і участь в ній України.

Концепція Європейської політики сусідства (ЄПС), з часом зазнала суттєвих змін. На момент формування самої ініціативи Східного партнерства (2009 р.), а тим більше Європейської політики сусідства (2003 р.), геополітична ситуація в регіоні, а також внутрішньополітична конфігурація у ЄС та країнах Східного партнерства кардинально відрізнялася від теперішньої. Тому мета

праці – прослідкувати еволюцію політики Східного партнерства ЄС та участь в ній України.

Для реалізації задекларованої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) розкрити особливості формування та реалізації політики Східного партнерства; 2) простежити трансформацію політики Східного партнерства; 3) *проаналізувати успіхи України у досягненні цілей, які ЄС запропонував для країн Східного партнерства*; 4) *визначити можливі перспективи для Української держави на шляху євроінтеграції*.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Східне Партнерство(СхП) – зовнішня політика Європейського Союзу, яка охоплює 28 країн-членів ЄС та шість східноєвропейських країн – Україну, Молдову, Грузію, Азербайджан, Білорусь та Вірменію. У 2004 році, разом із вступом до Європейського Союзу 10 країн, була вироблена нова зовнішня політика ЄС – Європейська політика сусідства (ЄПС). Вона поширювалась на шістнадцять сусідів Євросоюзу – Україну, Азербайджан, Молдову, Білорусь, Вірменію, Грузію, Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Марокко, Палестину, Сирію та Туніс. Мета ЄПС полягала у сприянні забезпечення стабільності і безпеки сусідніх країн, а також економічного розвитку їх регіонів. У травні 2008 року Польща та Швеція запропонували утворити нову ініціативу, спрямовану на співробітництво із пострадянськими країнами – Східне Партнерство. Зasadничі положення політики Східного Партнерства, як невід'ємної частини Європейської політики сусідства були викладені у Спільній декларації Празького саміту східного партнерства, ухваленій 7 травня 2009 р. представниками держав-членів ЄС і Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови та України.

Концепція Європейської політики сусідства, з часом зазнала суттєвих змін. На сьогодні і східні, і південні регіони сусідства розкололися на частини. Зокрема, Схід розділений на дві частини: три країни, що уклали угоди про асоціацію (Україна, Грузія та Молдова), та три «інші» партнери, два з яких приєдналися до Євразійського економічного союзу (Білорусь і Вірменія). Зараз Грузія, Молдова та Україна активно шукають шляхи посилення своїх процесів євроінтеграції, які нині ґрунтуються на їхніх Угодах про асоціацію (УА),

що включають поглиблені та всеохоплюючі зони вільної торгівлі з ЄС. [11].

Виникає питання, яким чином можна переглянути або реорганізувати Європейську політику сусідства? У цьому році закінчується дія ухваленого у 2016 р. плану запропонованого ЄС для країн Східного партнерства «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р». У 2018 році Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства презентувала дослідження [12], у якому експерти оцінили, успіхи України у досягненні цілей, які ЄС запропонував для країн Східного партнерства. Аналіз показав, що Україна активно просувалася у напрямку досягнення 17 цілей. Найактивніше – у реформах державного управління, безпеці, розвитку малого та середнього бізнесу, впровадженні Зони вільної торгівлі з ЄС, захисту довкілля, візовій лібералізації. Попри це, Україна демонструвала слабкий прогрес у 3 сферах – реформі судочинства, енергопостачанні та гармонізації цифрових ринків.

Тим часом в іншому дослідженні – «Індекс Східного партнерства, 2017» [13] зазначається, що Україна, Грузія та Молдова третій рік поспіль залишаються лідерами європейської інтеграції завдяки виконанню Угод про асоціацію. Україна зайняла першість за показником впровадження європейських норм та міжнародних стандартів. Індекс України склав 0,73, Вірменії – 0,66, Молдови – 0,65, Грузії – 0,64, Азербайджану – 0,56, Білорусі – 0,52. Україна продемонструвала лідерство у наблизненні законодавства у таких сферах, як свобода слова та зібрань, рівні можливості та недискримінація, безпека та справедливість, навколишнє середовище, кліматична політика та транспорт. Разом з тим, зберігаються занепокоєння щодо виконання Україною зобов'язань у боротьбі з корупцією. Якщо оцінювати рівень зв'язків між країнами Східного партнерства та ЄС на рівні бізнесу, громадян та урядів, то Україна знаходиться на третьому місці після Молдови та Грузії. Україна лідирує у поглибленні політичного діалогу з ЄС і разом з Молдовою має міцні торговельні відносини з Євросоюзом. Однак Київ відстає від Молдови та Грузії у питаннях культурного обміну, а також співпраці у сфері науки та освіти. В той же час, Україна є одним із найбільших

бенефіціарів програми "Erasmus+" у регіоні Східного партнерства: понад 9 тисяч українських і майже 4 тисячі європейських студентів і науково-педагогічних співробітників користуються можливостями академічного обміну. Є і фінансова допомога: від 2014 року Євросоюз і фінансові інституції залучили понад 15 мільярдів євро у формі грантів і кредитів задля підтримки процесу реформ в Україні. [14].

На які ж зміни можна очікувати у політиці Східного партнерства уже цього року? На думку дослідників, серед можливих підходів ЄС до політики в регіоні найбільш ймовірним варіантом буде продовження існуючого підходу «очікуваних досягнень», запропонувавши країнам-адресатам умовні «25 досягнень до 2025 року». В інтересах ЄС є забезпечення того, щоб нові «досягнення» виглядали як продовження попередніх та були більш амбітними і далекоглядними. Зокрема, у нових досягненнях необхідно буде врахувати прагнення асоційованих партнерів до секторальної інтеграції з ЄС і водночас залишити можливість розширеної участі у освітніх та інвестиційних програмах ЄС для всіх партнерів. Такий підхід відповідатиме Стратегічному порядку денному ЄС до 2024 року та Глобальній стратегії ЄС [15].

Ще одним ймовірним механізмом еволюції політики сусідства ЄС, може стати так зване «Східне партнерство +». Перед самітом Східного партнерства у листопаді 2017 року Європейський парламент прийняв резолюцію з низкою рекомендацій та запропонував власне бачення майбутнього розвитку ініціативи. Серед основних тез цього документа стала можливість відділення України, Грузії та Молдови від інших учасників ініціативи у форматі «Східного партнерства +», який ще з 2015 року лобіюють асоційовані партнери ЄС [15].

Пропозиція полягає в можливості доступу до митного, енергетичного та цифрового союзів ЄС, а також приєднання до Шенгенської зони та скасування тарифів на мобільний роумінг. Крім того, резолюція передбачає створення трастового фонду для України, Грузії та Молдови, який може зосередитися на приватних та державних інвестиціях у соціальну та економічну інфраструктуру.

Експерти Європейського центру політичних досліджень сформулювали дану ідею детальніше у концепції «Угод про асоціацію +», яка передбачає гнучкий механізм перегляду Угоди відповідно до

амбіцій партнерів та налагодження максимально можливої співпраці у торговельній сфері [16].

Вже зараз є певні ініціативи з посилення існуючих Угод про асоціацію. Одним із варіантів, на який налаштовується Україна, є глибша інтеграція галузевих політик в енергетиці, правосудді, цифровій та митній сферах, а також у кіберзахисті. Європейський парламент має намір закликати до створення «спільного економічного простору» між ЄС і шістьма країнами «Східного партнерства» в рамках процесу «поступової інтеграції» в блок. Про це йдеться в проекті доповіді, підготовленої в інституції. У документі наголошується, що європейські законодавці хочуть «почати процес створення загального економічного простору, включаючи послуги, що буде сприяти більшому поглибленню економічної інтеграції та зближенню з політикою ЄС і глибшому економічному співробітництву між самими країнами «Східного партнерства». Згідно з проектом, законодавці висловили підтримку поступовій інтеграції шести країн в енергетичний союз ЄС, транспортне співтовариство і єдиний цифровий ринок. Серед іншого, в області телекомунікацій документ пропонує створити «режим без роумінгу між країнами ЄС і «Східного партнерства» і всередині «Східного партнерства» якомога швидше». Інші пропозиції включають створення університету «Східного партнерства» в Києві [17].

Таким чином, повернення до сім'ї європейських народів в аспекті політичної, економічної та культурної інтеграції до ЄС для України перетворилося на важкий, багатоплановий і тривалий процес. Успіх подальшої євроінтеграції у Східному партнерстві буде залежати, насамперед, від того наскільки країни-учасниці ініціативи зможуть консолідувати зусилля, отримати підтримку країн-членів ЄС, а також від ефективності проведення необхідних реформ та виконання взятих на себе зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Халаджі В.В., Яковенко Н. Європейська політика сусідства: роль та місце України: монографія. Київ: Наук. світ, 2012. 218 с.

2. Кіш Є.Б. Країни Центральної Європи в системі міжнародних євроінтеграційних процесів (1991 – 2007 роки): автореф. дис. ... докт. іст. наук: спец. 07.00.02 – «Всесвітня історія». Ужгород, 2008. 40 с.

3. Герасимчук Т.Ф. Країни Центральної Європи в політиці Європейського Союзу (1989 – 2004 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.02 – «Всесвітня історія». Київ, 2005. 23 с.

4. Малік В.М. Еволюція східної політики Європейського Союзу. *Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць* / гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ, 2011. Вип. 43. С. 651-658.

5. Тодоров І. Я. Регіональний вимір ініціативи ЄС «Східне партнерство» в Україні. *Чорноморський літопис*. 2013.

6. Трещенков Е.Ю. От восточных соседей к восточным партнерам. Республика Беларусь, Республика Молдова и Украина в фокусе политики соседства Европейского Союза (2002-2012). Санкт-Петербург: Свое издательство, 2013. 402 с.

7. Корзун П.А. Восточное направление «политики соседства» Европейского Союза: автореф. дис. ...канд. полит. наук: 23.00.04 – «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии (политические науки)». Москва, 2010. 25 с.

8. Болгова И.В. Кризис восточной политики ЕС. *Вестник МГИМО Университета*. 2014. № 4(37). С. 133-137.

9. Стрелков А. Европейская политика соседства: непоследовательное движение к цели. *Современная Европа*. 2009. № 3. С. 119-126.

10. Федорцев В.А. Восточное направление европейской политики соседства: особенности становления и развития. *Проблемы национальной стратегии*. 2012. № 2(11). С. 27-48.

11. Майкл Емерсон. У напрямку ширшої Європи: як ЄС змінює свою політику сусідства. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/03/5/7093564>.

12. Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/postup-ukrayiny-u-vykonanni-vadtsyaty-dosyagnen-shidnogo-partnerstva-do-2020-roku/>

13. Eastern partnership index 2017. URL: <https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/eap-index-2017.pdf>.

14. Жозеф Боррель, Олівер Варгей. Нове східне партнерство: як Євросоюз змінить свою політику щодо сусідів URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/03/25/7107938/>

15. Нагорняк І. Нова реальність для Східного партнерства: як зміниться ключова ініціатива ЄС. URL <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/08/5/7099191/>

16. Michael Emerson Scenarios for a Wider Europe. Retrieved from https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2019/02/PI_2019_02_ME_ScenariosfortheWiderEurope.pdf.

17. Експерти розказали, як має змінитися політика ЄС щодо Східного партнерства, а також оцінили євроінтеграційні успіхи України. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/news/eksperty-rozkazaly-yak-maye-zmynytysya-polityka-yes-shhodo-shidnogo-partnerstva-a-takozh-otsinyly-yevrointegratsijni-u>.

Грубінко А.В.

*д.і.н., доцент, професор кафедри
теорії та історії держави і права,
директор Центру стратегічної аналітики
та міжнародних студій
Тернопільського національного
економічного університету*

БРЕКСИТ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ І ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІРИ

На початку XXI ст. система міжнародних відносин в Європі і світі переживає черговий період трансформацій, які апріорі несуть нові виклики. Серед них головні: завершення переходу до поліполярності і як наслідок криза постбіполярної системи безпеки; дезінтеграційні процеси; занепад ліберальних цінностей; новий і найменш прогнозований за наслідками етап технологічної революції. Вказані